

LEGISLACIÓ PROCESSAL
DEL PRINCIPAT D'ANDORRA

A CURA DE MANUEL M. PUJADAS DOMINGO

CONSELL EDITOR DE LA COL·LECCIÓ JURÍDICA SET CLAU:

Isidre Bartumeu Martínez
Antoni López Montanya
Maria Martí Cañellas
Manuel M. Pujadas Domingo
Oriol Ribas Duró
Marc Vila Amigó

LEGISLACIÓ PROCESSAL DEL PRINCIPAT D'ÀNDORRA

© Manuel M. Pujadas Domingo
Drets exclusius d'edició

Fundació Julià Reig
Plaça de la Germandat, 9
Sant Julià de Lòria
Tel.: 800 515
fundaciojuliareig.ad
fundaciojuliareig@reig.ad

Premsa Andorrana SA
Av. Bonaventura Riberaoygua, 39
Andorra la Vella
Tel.: 877 477
ziariandorra.info

Coordinació: Maria Martí Cañellas
Disseny: Victòria Garrido
Compaginació: Xavier Monner
Imprempta: Grafinter
1a edició: març 2004
ISBN: 99920-58-01-3
DI: AND.178-2004

SUMARI

PRÒLEG, per Manuel M. Pujadas Domingo

LA POTESTAT JURISDICCIONAL

La protecció dels drets i llibertats. El sistema judicial

1. Constitució del Principat d'Andorra (transcripció parcial)	37
2. Declaració universal dels drets humans (transcripció parcial)	55
3. Convenció per a la salvaguarda dels drets humans i de les llibertats fonamentals (transcripció parcial)	59
4. Llei qualificada de la justícia (transcripció parcial)	81

Els cooperadors de l'administració de justícia

5. Llei qualificada de la justícia (transcripció parcial)	123
6. Llei de Ministeri Fiscal	131
7. Llei qualificada de modificació del Codi de procediment penal (transcripció parcial)	143
8. Decret d'adaptació i actualització de les lleis de procediment civil (transcripció parcial)	147

LA JURISDICCIÓ ORDINÀRIA

Les disposicions comunes

9. Conveni de la Postilla de l'Haia	152
10. Llei de taxes judicials	165
11. Llei transitòria de procediments judicials (transcripció parcial)	175

El procés civil

Els processos civils generals

12. Llei transitòria de procediments judicials (transcripció parcial) 205
 13. Decret de citació a judici 211
 14. Decret d'embargaments preventius 215
 15. Decret sobre el procediment per l'administració de justícia 219
 16. Decret d'adaptació i actualització de les lleis
 de procediment civil (transcripció parcial) 225

Els processos civils especials

17. Llei qualificada del matrimoni (transcripció parcial) 237
 18. Llei qualificada de l'adopció i de les altres formes
 de protecció del menor desemparat 253
 19. Reglament d'adopció (transcripció parcial) 271
 20. Llei de reforma del Dret de successions (transcripció parcial) 277
 21. Llei del Registre Civil (transcripció parcial) 281
 22. Llei de marques (transcripció parcial) 293
 23. Llei sobre drets d'autor i drets veïns (transcripció parcial) 309
 24. Llei de patents (transcripció parcial) 319
 25. Llei d'arrendaments de finques urbanes (transcripció parcial) 337
 26. Reglament de societats mercantils (transcripció parcial) 348
 27. Decret sobre procediment d'arranjament judicial
 i de fallida (transcripció parcial) 353
 28. Decret sobre procediment laboral 373

El procés civil d'execució

29. Decret d'execució de sentències 381
 30. Decret d'adaptació i actualització de les lleis
 de procediment civil (transcripció parcial) 385

El procés penal

El procés penal general

31. Llei qualificada de modificació del Codi
 de procediment penal (transcripció parcial) 395
 32. Llei transitòria de procediments judicials (transcripció parcial) 483
 33. Reglament d'assistència lletrada amb torn d'ofici davant
 l'autoritat judicial i el Servei de policia 489
 34. Reglament regulador del benefici de justícia
 gratuïta en l'àmbit penal 499

Els processos penals especials

35. Llei transitòria de procediments judicials (transcripció parcial) 507
 36. Llei qualificada d'extradició 513
 37. Conveni sobre els trasllats de persones condemnades
 (transcripció parcial) 527
 38. Llei de cooperació penal internacional i de lluita contra
 el blanqueig de diners o valors producte de la delinqüència
 internacional (transcripció parcial) 543
 39. Reglament de la Llei de cooperació penal internacional
 i de lluita contra el blanqueig de diners o valors
 producte de la delinqüència internacional 561
 40. Llei qualificada de la jurisdicció de menors, de modificació
 parcial del Codi penal i de la Llei qualificada de la justícia 571
 41. Reglament regulador del sistema de vigilància electrònica
 mitjançant control monitoritzat 595
 42. Reglament del règim andorrà de seguretat social
 (transcripció parcial) 603

El procés administratiu

43. Codi de l'administració (transcripció parcial) 609
 44. Llei de la jurisdicció administrativa i fiscal 631

LA JURISDICCIO CONSTITUCIONAL

45. Llei qualificada del Tribunal Constitucional (transcripció parcial) . . . 665

ÍNDEX TEMÀTIC 705

ÍNDEX ANALÍTIC 713

PRÒLEG

1. LA MARXA INACABADA CAP AL RESPECTE DE LA CIUTADANIA

Llibertat i seguretat, ciutadà i Estat, persona i societat, individus i institucions Tots aquests termes es troben en oberta i franca contraposició en les societats actuals. Per augmentar la seguretat es tendeix a reduir els espais de llibertat. L'Estat supera per totes bandes el ciutadà. La societat global esvaeix la persona. L'equilibri entre individus i institucions penja de la banda de les institucions.

Com encarar la permanent, irresolta contradicció en la pugna històrica dels irreductibles de la fraternitat, la igualtat, el dret i la justícia?

Una pregunta pertinent a casa nostra, amb tots els matisos que es vulguin, com per a totes les societats que ens envolten: en les modernes i democràtiques del nostre primer món, com en les que s'organitzen amb d'altres paràmetres de modernitat i d'organització política, en les més properes i en les més allunyades.

Es tracta tanmateix d'una contradicció innovadora perquè del debat que provoca, de la tensió que genera, de les victòries i de les derrotes, àdhuc de les morts que ha causat en el curs històric, de tot aquest sovint inaprehensible caos, ineluctablement n'ha sorgit un pas endavant en el camí de l'emancipació social dels humans que d'esclaus, serfs i súbdits evolucionen cap a la conquesta de la seva condició de ciutadans lliures i socialment organitzats.

I què hi toquen aquests *vers* conceptes amb el dret processal, en general, i amb la Legislació Processal del Principat d'Andorra que la col·lecció Set Claus avui publica i ofereix a la comunitat andorrana? Penso que hi toquen, i molt. Almenys així ho veiem els que, com jo, un d'entre molts, posem el dret, l'Estat, les institucions i la seguretat al servei del ciutadà i de les seves llibertats; i no a l'inrevés. I hi toquen especialment en aquesta turbulenta albada del segle XXI en què tornem a veure i a saber que a casa nostra –és a dir, al primer món, compost principalment per Nord-amèrica i per Europa, els nuclis durs de la societat global– es practiquen detencions massives de costa a costa americana dels àrabs que hi resideixen, de retinguts sense acusació ni assistència d'advocat, de judicis militars secrets, de presoners engabiats,

d'arxius de manifestants classificats com a perillosos, de manifestacions públiques grollerament, brutalment dispersades, de blindats disparant i ocupant territoris sense Estat. Tot plegat acompanyat de l'escàs entusiasme que sembla suscitar la primera Cort Penal Internacional si s'examina el lent i distorsionat procés de ratificació del seu tractat constitutiu. Tot plègat un *dejà vu* massa recent; en tot cas, d'infausta memòria a Europa.

2. LA DIMENSIO HUMANA DEL PROCÉS

El procés judicial, i el dret processal que específicament el regula, tot i ser un institut d'elevat contingut tecnicojurídic,¹ és l'instrument que totes les societats s'han anat donant d'una manera o una altra manera per dirimir pacíficament els conflictes entre els individus i els grups socials; i entre aquests i les administracions públiques o entre les mateixes administracions. Un instrument que les comunitats s'han anat donant quan han passat de la justícia de la venjança a la justícia civil. La de la venjança impartida i per tant obtinguda pel més fort, capaç de garantir-se l'autotutela dels seus drets o interessos, gràcies a la raó de la força. La justícia civil, administrada per jutges independents i imparcials, amb igualtat d'armes entre els contendents, iguals davant la llei, iguals davant els tribunals, gràcies a la força de la raó.

El procés judicial té doncs per aquesta via una indubtable dimensió humana, aspira a retre servei a aquesta noble dimensió. Però la té sobretot per la condició dels seus actors —els individus, les persones, els ciutadans—, tots ells susceptibles de ser subjectes actius o passius del procés judicial. Tots els ciutadans som, en una mesura o una altra, en un moment o un altre de la nostra vida, consumidors, o llogaters, o veïns, o usuaris, o multats en el trànsit viari, o treballadors, o empleadors, o pensionistes, o accidentats del treball, o constructors, o estalviadors, o inversors, o malalts, o casats en crisi, o menors d'edat, o incapacitats, o vells necessitats de tutela, o testimonis d'un accident de circulació, o controlats per alcoholèmia... La llista de possibilitats és tan vasta com ho són les conductes humanes. I també un cert nombre

[1] "El dret processal que conté [...] un conjunt de normes de grandíssim predomini instrumental, i en encara en major mesura de predomini constitucional, en contraposició a altres drets que contenen normes predominantment materials —com el dret civil, el dret mercantil i en gran part el dret administratiu—, pot considerarse com un dret de contingut tecnicojurídic." (Francesco Carnelutti, en la Introducció de les *lezioni de diritto processuale civile*. Pàdua, 1926. Reimpresió d'Edizioni CEDAM. Pàdua, 1986)

de ciutadans, sortosament inferior, poden ser —o podem ser?— delinqüents de major o menor entitat. És a dir, en els nostres mons tots els ciutadans som també justiciables: una paraula certament llejta però aclaridora del fet que tots som susceptibles d'esdevenir subjectes de l'activitat jurisdiccional, és a dir, de ser participants del procés davant un tribunal, de ser cridats per la justícia o d'acudir a la justícia.

Ja fa gairebé cent anys que els pares del nou processalisme entenen el procés judicial en aquests termes, i per sobre de tots ells Francesco Carnelutti, que des del 1926, quan començava a ensenyar a Pàdua² "repetirà com a *leitmotiv* que és necessari fer reviure, vivificar la doctrina perquè sigui possible confrontar-la amb el fet humà, que sempre és una cosa viva; ambdós termes s'han de reduir al comú denominador i així "l'interès pel fet farà pujar a la temperatura necessària l'intel·lecte del jurista per tornar donar vida al dret".³

Però per "donar vida al dret" cal, precisament, la norma, la regulació que integra tots els elements de l'experiència jurídica en un moment donat perquè, com defineix i sintetitza esplèndidament Norberto Bobbio, anys més tard: "Diré més, que cadascuna d'aquestes tres teories s'integren útilment entre elles. Cadascuna posa en relleu un aspecte de la multiforme experiència jurídica: la teoria de la relació, l'*aspecte de la intersubjectivitat*; la de la institució, l'*aspecte de l'organització social*; la normativa, l'*aspecte de la regulació*. En efecte, l'experiència jurídica ens situa davant el món de *relacions* entre subjectes humans *organitzats* establenent en societat mitjançant l'ús de *regles* de conducta. Com a fonament dels tres aspectes complementaris hi ha l'*aspecte normatiu*. La intersubjectivitat i l'organització són condicions *necessàries* per a la formació d'un ordre jurídic; l'*aspecte normatiu* és la condició *necessària i suficient*."⁴

[2] Ja que "le criminel n'est pas fondamentalement différent de nous, qu'il est simplement notre visage le plus terrible". Robert Badinter, *L'exécution...*, Grasset, Paris (1973). És d'opinió semblant el psiquiatre —cap del sistema hospitalari de Nova York Luis Rojas Marcos

[3] Quina fantasia no podria relacionar l'estada a Pàdua del pare del modern dret processal amb el Goto de la capella dels Scrovegni, l'inventor de la pintura moderna, laica, plena de volums i de colors però, per sobre de tot, humana, iniciadora de la descripció de la quotidianitat de la vida de les dones i els homes a l'alba del Renaixement italià ara la setecents anys.

[4] Alberto Trabucchi, Presentació de la reimpressió de les citades *lezioni* del Carnelutti, Pàdua, 1986.

[5] Norberto Bobbio, potser el més gran filòsof del dret de l'Escola italiana, en el primer capítol d'*Studi sulla teoria generale del diritto*. Torí, 1954 i 1956.

3. LA DIMENSIO CONSTITUCIONAL DEL PROCÉS

Ja fa 75 anys que el Carnelutti deia que la norma processal, a més d'instrumental, és encara més de "predomini constitucional", i aquesta ha anat sent des d'aleshores la formulació de les Constitucions posteriors a la segona gran guerra; i aquesta és també la que en fa la Constitució andorrana i el Tribunal Constitucional andorrà.

L'article 10 de la nostra Carta Magna reconeix el dret a la jurisdicció, que també es coneix com el dret al procés degut⁶ o com el dret a la tutela efectiva de jutges i tribunals.⁷ Un dret que ho és en ell mateix però que conté altres drets qualificats com a "complementaris" pel nostre Tribunal Constitucional.⁸ Un dret, en definitiva, que és un tot i a la vegada una part dels drets reconeguts en dit precepte: el dret a obtenir decisions fonamentades en Dret, dictades pel tribunal imparcial i competent prèviament conegut, que ha d'actuar en temps i forma escaients; el dret a la presumpció d'innocència; el dret a la defensa i a l'assistència d'un advocat; el dret a conèixer de què se'ns acusa, a no declarar contra nosaltres mateixos i a recórrer en els processos penals; el dret al benefici de la justícia gratuïta per garantir la igualtat davant la llei. Tot un món de garanties per als justiciables!

Sobre aquests fonaments constitucionals es basteix l'edifici del procés judicial, de manera que tot el dret processal esdevé així un dret de garanties i igualtat i es converteix en l'estri per a la concreta configuració de drets constitucionals que quan tan sols han estat prefigurats per la Constitució o que, havent estat configurats per ella, requereixen de desenvolupament normatiu per la llei ordinària, per assegurar-ne la plena eficàcia en el cas concret, en aquell determinat procediment, en tot procés judicial.⁹ Aquesta és la funció constitucional i pràctica de les lleis processals.

Així doncs, tot l'ordenament jurídic i per tant totes les lleis processals vigents a Andorra s'han d'ajustar al precepte constitucional i això és el que ha fet la moderna llei processal penal¹⁰, de promulgació postconstitucional. I pel mateix sedàs de constitucionalitat ha de passar la llei processal administrativa i fins i tot les antigues nor-

[6] Segons el títol que li dona la Convenció per a la salvaguarda dels drets humans i de les llibertats fonamentals, de 1950, en la versió de 1998.

[7] Segons la doctrina constitucionalista espanyola.

[8] Sentència del TC de 5 de novembre de 1996 sobre la causa 96-5-RF.

[9] Ibid citada del TC.

[10] Llei qualificada de modificació del Codi de procediment penal.

mes processals civils de promulgació preconstitucional.

De manera que a la dimensió humana del procés, hi hem d'afegir la dimensió constitucional, i d'ambdues dimensions en resulta ennoblit l'ofici del processalista fins ara tingut, amb força raó, pel manipulador de les formes, l'arquitecte dels artificis processals dirigits a retardar el procés fins a límits insuportables o a impedir que el fons de la qüestió sotmesa a procés pogués ser examinat.

4. LA BREU PERÒ INTENSA HISTÒRIA DEL RECURS D'EMPARA

La tutela de l'adequació a la norma constitucional de tot procés judicial, la tutela del dret a la jurisdicció disposa a Andorra d'una via exclusiva, la del recurs d'empara directe davant el Tribunal Constitucional,¹¹ que en aquesta matèria es troba indissolublement associat amb tot el que fa referència a la llei processal i amb l'activitat dels tribunals envers els justiciables; i així és des del 1993, en què l'alt tribunal començà les seves activitats. Almenys mentre no s'ampliïn les causes d'empara directa a d'altres vulneracions de drets fonamentals.¹²

El maig de 1999 va entrar en vigor la reforma de l'article 94 i concordants de la LQTC que, en essència, permetia l'accés directe del justiciable a l'empara del TC sense haver de passar per la conformitat del Ministeri Fiscal, que si l'atorgava es convertia ell mateix també en recurrent, junt amb el demandant inicial, i si no, tancava la via d'aquest recurs extraordinari.

El reformat article 94 de la LQTC, en efecte, estableix una nova regulació del recurs d'empara en admetre l'accés directe del justiciable i remoure el filtre inicial del fiscal.¹³ Però aquesta reforma modificà al mateix temps l'article 37.2 de la mateixa

[11] Article 39.1 de la Constitució andorrana, designada d'ara endavant com a CA.

[12] Excusa l'empara per als residents a les Valls als quals se'ls denegui la renovació de la residència i per als residents legals objecte d'expulsió, per sentència ferma en amadós casos, segons l'article 22. CA. Espero que algun dia vegam amplides les causes de recurs d'empara per a tots els casos de violacions dels drets i llibertats reconeguts en tot el Títol II i a l'article 3. CA, que recull principis fonamentals als quals s'han de sotmetre als poders públics, en especial, el de legalitat i el de seguretat jurídica.

[13] Ha, gràcies a l'admissió a tràmit pel TEDH de la demanda per vulneració de la Convenció per a la salvaguarda dels drets humans i de les llibertats fonamentals, interposada pel meu respectat col·lega J. M. Rascagneres contra el Principat d'Andorra, que se'n va transgir la retirada a cony.

LQTC, de manera que ara ja no és el fiscal sinó el mateix tribunal qui administra la viabilitat del recurs per mitjà de la nova causa d'inadmissibilitat del recurs "per falta manifesta de contingut constitucional de la infracció denunciada"; contra la inadmissió s'hi pot oposar el recurs de súplica.

Aquesta reforma va introduir en seu de tribunal ordinari l'incident de nul·litat d'actuacions¹⁴ davant el mateix tribunal que hagués dictat la resolució ferma lesiva del dret a la jurisdicció com a pas preceptiu i previ a interposar el recurs d'empara. S'ha bastit així un nou esglaió de control de constitucionalitat del procés que, tanmateix, està resultant mancat d'eficàcia, ja que s'interposa davant els mateixos òrgans jurisdiccionals presumptament infractors que, de moment almenys, manifesten lògica resistència a admetre una vulneració que ells mateixos haurien comès.¹⁵

El nou marc del recurs d'empara ha anat sofrint una desoladora evolució. Les estadístiques són il·lustratives de *mon état d'âme*.

Total de recursos d'empara entre desembre 1993 i desembre 2003

Recursos d'empara examinats	104	
Admesos a tràmit	35	33,6%
Empares acordades	18	17,3%
		51,4%*

*17,3% respecte dels 104 recursos examinats i 51,4% respecte dels 35 admesos a tràmit.

Recursos examinats, un cop deduïts els desistits i els acumulats.

(14) Aquest incident de nul·litat d'actuacions està regulat per la Llei de modificació de la Llei transitòria de procediments judicials en què es crea *ex novo* l'article 118 bis de dita norma processal ordinària.

(15) Des del maig de 1999 el Tribunal Constitucional ha acordat l'empara total o parcial en 10 casos, la nul·litat dels quals havia estat demandada i refusada en tots ells.

Total recursos d'empara des de la reforma d'abril 1999 fins a desembre 2003

Recursos d'empara examinats	79	
Admesos a tràmit	19	24%
Empares acordades	10	12,6%
		52,6%*

*12,6% respecte dels 79 recursos examinats i 52,6% respecte dels 19 admesos a tràmit.

Recursos examinats, un cop deduïts els desistits i els acumulats.

Per comentar aquestes dades parteixo, en primer lloc, de la premissa avui generalment admesa –que algú ben lícitament podrà qualificar d'estesa maledicència– que els Tribunals Constitucionals europeus han anat configurant-se en la pràctica com a tribunals polítics en el sentit noble del terme; i el nostre Tribunal Constitucional no n'ha estat una excepció. Perquè, es diu, dediquen molta més atenció als conflictes "institucionals" que no pas als conflictes intersubjectius dels ciutadans quan esdevenen justiciables. Perquè examinen sense traves d'admissibilitat i resolen amb més freqüència i aprofundiment les qüestions relatives a l'Estat que les que concerneixen directament i immediata els ciutadans; i així fan bona avui per avui una solució a favor de l'Estat de la contradicció a què m'he referit al començament, la contradicció entre l'Estat i el ciutadà. Entenc l'atenció prestada als conflictes institucionals que certament acaben repercutint en la vida dels ciutadans: només cal recordar les elaborades sentències i dictàmens emesos pel nostre TC en matèries tan sensibles i properes als ciutadans com la delimitació de competències dels comuns o sobre lleis tan transcendents com les d'immigració o de la nacionalitat. Però, aplicant les regles de la sana crítica –espero que almenys se'm vulgui concedir aquest meu sincer i únic propòsit–, discrepo lleialment del desequilibri comentat; i si ho faig en l'àmbit de relativa publicitat d'aquest pròleg és perquè detesto la xerrameca rondinaire dels que només coneixen l'esquena dels altres. Potser som davant una incruenta topada, penso, entre dues sensibilitats, la institucional del magistrat i la de l'advocat que sóc. Però considero que l'una i l'altra haurien, han de caminar paral·leles, simultànies i

equilibrades. Perquè en la immensa majoria dels litigis o causes davant els tribunals ordinaris subjacents en els recursos d'empara ulteriors, en general no s'hi dirimeixen ni interessos econòmics ni grans qüestions de la república —de la *res publica*—, sinó drets de la persona, drets humans en definitiva que toquen més la llibertat de la persona que la seguretat¹⁶ o qualsevol altre dret.

En segon lloc, xoca verificar la rapidesa amb què aquesta evolució s'ha produït a casa nostra, especialment a partir de l'esmentada reforma del 1999. De fet, aquest protocol s'ha aguditzat des d'aleshores, com ja sembla que preanunciava el seu president en la presentació de la memòria de l'any 1998, en advertir i prevenir del doble perill, processal i politicoinstitucional, a què podria donar lloc la desnaturalització del recurs d'empara. Una advertència específicament adreçada als advocats, en què ens instava a no transformar-lo en un recurs "ordinari" i "general" contra totes les causes. I una prevenció *erga omnes* sobre els eventuais conflictes entre tribunals ordinaris i el TC.¹⁷

En tercer lloc, comparteixo el criteri de no desvirtuar el recurs d'empara convertint-lo en una "supercassació"; de fet, aquest esdevé un motiu més per propiciar l'establiment d'un recurs extraordinari —el de cassació, netament diferenciat del d'apel·lació— en seu de tribunals ordinaris, del qual parlaré més endavant. Però no puc compartir la pràctica generalitzada des del maig de 1999 de no passar a examinar el fons dels litigis causants dels recursos presentats pel planer expedient de no admetre'ls a tràmit per l'al·ludida falta manifesta de contingut constitucional. I hi dissenso per dues raons principals. Primerament, perquè tots podem convenir que Andorra no és Turquia —per al·ludir a un país on els drets humans semblaria que es vexen cafrement—. Si lesió de drets susceptibles d'empara hi ha en un litigi andorrà, no es manifesta de manera pa-

[16] L'article 9. CA garanteix que totes les persones "tinen dret a la llibertat i a la seguretat", i per aquest ordre: primer dret a la llibertat i després a la seguretat. Entenc, per tant, que en cas de conflicte es pot inferir que el mandat constitucional ordena que prevalgui la llibertat davant les consideracions de seguretat.

[17] Per mitjà de carta del febrer de 1999 el Col·legi d'Advocats d'Andorra va manifestar al president del TC la seva perplexitat i desacord amb els advertiments i prevencions esmentats, tot significanli amb fermesa i respecte que els advocats estan legítimats i deontològicament obligats a exercitar sense límits la lliure defensa dels interessos que els són conflictats. El president va contestar per carta del març successiu, celebrant haver desatendit l'interès de la corporació i va manifestar la seva predisposició a rebre totes les indicacions que li fossin tramessas. El debat no va continuar, per raons de prudència no sé si gaire ben entesa, però atesa l'evolució dels esdeveniments en aquesta matèria, potser caldria tornar-hi a encetar.

lesa, per exemple, negant la contradicció, o l'audiència, o ometent actes processals com el període d'al·legacions o de prova, o el dret al recurs. Allà on la violació del dret a la jurisdicció es pot produir és dins del procediment en causa: per acceptar o denegar certes proves; per practicar-les d'una determinada manera; per conduir els interrogatoris de testimonis, de confessants o d'imputats d'una certa manera; per emprar una fonamentació jurídica insuficient que nega —o impedeix seriosament— el control de la valoració de la prova; per utilitzar un dret forà de manera més o menys difosa; per crear dret substantiu o adjectiu en seu jurisdiccional; etcètera. Dos exemples poden il·lustrar el meu pensament: és o no matèria constitucional la inadmissió pel tribunal ordinari d'un contracte redactat en francès en un procés civil diferent del d'exequatur; i, és o no matèria constitucional l'admissió pel tribunal ordinari de la prova d'un rotatori de peces trobades en un domicili al qual l'autoritat ha accedit amb lesió del dret a la inviolabilitat del domicili. Em pregunto com es pot apreciar la lesió de dret denunciada si no s'examina el conjunt probatori de la causa civil i penal en la qual aquests dos supòsits poden haver-se donat. Així doncs, les violacions al dret a la jurisdicció poden produir-se subtilment, no de manera evident a primer cop d'ull. Resumint el meu parer, podria entendre que tots els recursos que no han estat admesos a tràmit fossin desestimats un cop examinats per falta manifesta de contingut constitucional en la pretensió d'empara i/o per implicar una invasió de competències de les jurisdiccions ordinàries, és a dir, ho entendria com a punt d'arribada, però no puc compartir que així es faci com a punt de partida. I segonament, crec que no es pot oblidar que la "constitucionalització" dels nostres tribunals ordinaris és recent, com no pot ser altrament amb una Carta Magna que només ha complert deu anys. De manera que interessa al justiciable, principalment, però també als mateixos tribunals ordinaris, que un cos de doctrina de respecte dels drets a la jurisdicció sigui desenvolupat, estructurat i detallat més enllà del que ja ha estat establert, sobretot en el període inicial del Tribunal Constitucional, del 1994 al 1999, en el qual tothom convindrà que va reunir la condició de doctrina necessària, però que potser no omple la condició de doctrina suficient.¹⁸ Aquesta que seria una exigència teòrica, té sobrerot un abast pràctic especialment sentit i demandat pels justiciables i, amb ells, pels juristes pràctics.

[18] El que posa en qüestió és la intrínseca impossibilitat d'apreciar matèria pròpia d'empara o no, si no s'estudia la causa subjacent que hi podria donar lloc. Perquè ens podem interrogar en dues direccions sobre els nombrosos recursos interposats i inadmesos: o bé són deguts a la imperícia dels demandants d'empara i la dels seus lletrats, o bé seria prudent repensar que la qüestió potser és més constitucional del que fins ara se li ha reconogut pel TC; el lector comprendrà que només puc considerar la segona hipòtesi.

Per cloure aquest punt, em sembla que la sentència dictada el 18 de maig de 2001, en la causa 2001-3-RE, en l'afet sobre la divisió del terreny de Concòrdia, combinada amb una generosa aplicació del precepte del precedent autovinçant pel TC que regula l'article 3.2 de la LQTC, constitueixen una excel·lent base per invertir la tendència aquí discutida. Essent com sóc d'un natural optimista i aspirant a ser un jurista pràctic, així ho vull creure.

5. L'EVOLUCIÓ DEL PROCÉS JUDICIAL ANDORRÀ VERS L'ESTAT DE DRET

Les garanties constitucionals del ciutadà justiciable i les garanties de constitucionalitat del procés judicial són, doncs, les dues cares d'una mateixa exigència.

Repassem ràpidament com s'han anat comportant les diferents normes reguladores dels tres grans ordres jurisdiccionals –el civil, el penal i l'administratiu– respecte de la Constitució, que en ser la primera font de dret ocupa el primer lloc de la jerarquia normativa i vincula tots els poders públics. Perquè les lleis ordinàries, ja ho hem dit, són l'instrument concret d'ordenació constitucional de la vida quotidiana dels poders públics i dels ciutadans.

Una primera constatació, que per a alguns serà una sorpresa i que altres la prendran com una provocació: el dret escrit modern regulador dels judicis civils –almenys a partir de 1905, de 1918 i sobretot de 1922, actualitzat el 1986– ha estat respectuós dels principis que informen l'actual procés judicial sense màcula constitucional. Pel seu interès historicojurídic i la seva plena vigència actual, en parlaré separatament més avall.

No es pot predicar el mateix del procés administratiu ni del procés penal fins a les primeres passes constituents, ans al contrari. Mentre que les regulacions dels judicis civils en la meua opinió respectaven la fesomia essencial de l'Estat de dret, el procés penal hauria estat objecte de tots els recursos, impugnacions i anatemes constitucionals perquè, per assenyalar només algun dels elements que més repugnarien l'Estat de dret, recordarem que la justícia penal s'impartia sense llei penal escrita i anterior a la comissió dels delictes (pobre marquès de Beccaria, certament, però sobretot pobres acusats!); l'inculpat no tenia assistència ni defensa d'advocat; el dret al recurs era negat expressament, ja que el Tribunal de Corts jutjava els delictes en primera i

única instància, un tribunal que per més inri estava compost per un jutge i dos governants que a més eren legisladors, el veguers representants dels caps d'Estat, els Coprínceps. Quant a l'ordre administratiu, era del tot rudimentari o senzillament inexistent, i quan actuava ho feia sense la menor garantia per a l'administrat –fins a dates massa recents considerat com a súbdit o vassall.

Paradoxalment, però, les coses han evolucionat recentment de manera ben oposada. El procés civil s'ha mantingut en estat gairebé d'immunitat. El procés penal, en canvi, ha estat objecte, en període preconstitucional, de múltiples regulacions –el 1965, el 1972, el 1976, el 1984, el 1989– que anaven sotmetent-lo a les regles de l'Estat de dret, tot i que el legislador d'aleshores atorgava dites normes sense legitimitat democràtica i constitucional. Tanmateix, l'atorgament del Codi de procediment penal el 1989 i del primer Codi penal el 1990 –que no van ser objecte de recursos d'inconstitucionalitat– va marcar una fita irreversible que va començar, ja amb l'exigible legitimitat democràtica, amb l'aprovació del nou Codi de procediment el 1998 i ha de culminar amb el nou Codi penal que per fi sembla que ja recorre els darrers tràmits parlamentaris.

Menys prolífic en normes bàsiques ha estat el procés administratiu, que en un sol any, el 1989, va regular el procediment administratiu i la jurisdicció administrativa que encara avui s'apliquen sense haver estat gairebé objecte de controvèrsies de constitucionalitat, perquè, malgrat ser també normes atorgades sense la legitimitat democràtica i constitucional, van iniciar el treballat procés de submissió de les administracions públiques i del mateix procés administratiu a les regles de l'Estat de dret.

6. EL PROCÉS CIVIL ANDORRÀ

Els principis inspiradors de la justícia civil andorrana almenys des de primers del segle passat han estat els d'audiència i contradicció, d'immediatesa, de concentració, d'oralitat (en part), de dret al recurs, de justícia pregada, d'oficialitat i de legalitat, d'impuls processal, de preclusió i d'economia processal. Essent aquest l'estat de la qüestió des d'aleshores fins ara, per aquesta raó diem que les normes reguladores del procés civil a casa nostra malgrat ser preconstitucionals i molt antigues eren respectuoses dels principis bàsics de l'Estat de dret. I si de les normes escrites passem a la doctrina jurisprudencial, encara hi trobarem més trets caracteritzadors de mo-

dernitat i d'adequació a aquells principis: l'examen global de la prova practicada, la relativa desconfiança vers la prova testifical, l'avaluació circumspècta de la confessió en judici per a la fixació dels fets, el rebuig de les proves testificals preconstituïdes fora del judici de proves, la desconfiança sobre el valor probatori de les presumpcions, l'admissió de noves proves exhaurit el normal període probatori, etcètera.

I això deu venir de lluny, perquè la relectura dels costumaris andorrans ens demostra una vegada més fins a quin punt eren els que identifiquen *antic* amb *anacrònic*, sense adonar-se que de vegades es descobreix que allò que és vell és tanmateix tan actual.¹⁹ Així ho observem especialment en el *Manual Digest*, que l'any 1748 s'ocupava molt detalladament de l'ordenació del sistema judicial (hi dedicava el segon llibre dels sis que el componen) i dins d'ell, de les regles del joc, com ho són la determinació de les fonts del dret i la seva prelación, l'organització dels batlles i els seus assessors i la intervenció dels advocats –molt més ben valorats del que se'ns ha volgut fer creure en els anys posteriors–; així com de la igualtat davant la llei i la justícia, de la necessitat de posar fi a l'ultraformalisme processal i manifestant-se netament en contra de la “pruïja pledejaire dels litigants”.²⁰

Dèiem també que la justícia civil ha anat conservant sense canvis substancials la seva regulació des del 1922, amb la substancial actualització de 1986 i en part amb la de 1993.²¹ En efecte, a diferència dels altres ordres jurisdiccionals, ni s'ha codificat, ni s'ha compilat, ni s'ha agregat en un bloc normatiu i no ha gaudit de les necessàries adaptacions que requereixen la complexitat assolida per la comunitat andorrana des de mitjan segle XX, que ha passat de ser una economia agrària i emissora d'emigrants a una economia de serveis i receptora d'emigració; que ha evolucionat des d'una societat organitzada al voltant de la desigualtat tutelada pels cacics fins a la nova societat que va organitzant-se al voltant de la igualtat democràtica.

Si ens preguntem el perquè d'aquest absentisme legislatiu que no han patit les altres

[19] Marc Vila i Riba a la fi del seu pròleg a la transcripció del *Polític Andorrà*, a cura Lúcia Armentgol, Manuel Mas i Antoni Marell, Andorra: Conselloria d'Educació i Cultura, 1983.

[20] El lector escèptic es farà una idea de la certesa del que dic amb la sola lectura de les pàgines 142 a 208 del *Manual Digest* i les màximes 14 a 18, 21 i 22. Antoni Fiter i Rossell, *Manual Digest*, Andorra: Molt Il·lustre Consell General d'Andorra, 1987.

[21] El desembre de 1993 es promulgua la llei transfèria dels procediments judicials que suposa que només aspirava a ser allò que ha estat efectivament: una adaptació de les institucions judicials al nou ordre constitucional i no pas un primer codi del procés civil, amb la consegüent regulació ex novo d'alguns instituts processals exigibles constitucionalment.

jurisdiccions, les raons poden ser molt variades. A parer meu, van des d'una certa complaença institucional amb les velles normes, que, en no haver estat discutides constitucionalment, han permès seguir impartint la justícia civil, de qualitat tanmateix cada vegada més desigual i cada cop més col·lapsada; passant per una manca de voluntat política del legislador postconstitucional, i acabant per la lícita temença que la indefinició processal, combinada amb la manca d'ordenació del dret civil material, perpetuï una bona dosi de discrecionalitat jurisdiccional tot i el risc que voregi l'arbitrarietat, en deixar les mans tan lliures als jutjadors massa sovint obligats a integrar les llacunes de la llei material i la processal fins al punt d'esdevenir creadors de dret.²²

No hi ha dubte que, transcendint les raons *conspinitives* exposades, el pes de l'herència d'un sistema jurídic no codificat com l'andorrà, que integra el costum, les lleis pàtries andorranes i el dret català antic fins al borbònic decret de Nova Planta i el *ius commune* de la recepció,²³ ha de ser necessàriament rellevant a l'hora de trobar explicacions de l'absència d'ordenació sistemàtica del dret civil material i del dret civil processal. Qui sap si ja és hora de proposar-se el debat rigorós sobre la necessitat d'una codificació, compilació o *polític*, agregat de normes d'ambdós àmbits.²⁴ Un debat impulsat pel legislador que impliqui les institucions públiques i privades, els

[22] ¿No ha estat aquesta la funció, per exemple, reduint la prescripció trentenària de l'Usatge *omnes causas* per la prescripció de l'acció aquiliana i de les obligacions o relacions mercantils que n'ha fet la Sala Civil del Tribunal Superior de Justícia a partir de 1995? I m'atreviré a dir més: no ha estat aquesta la funció de la obra extraordinària desenvolupada pels nostres tribunals civils integrant –creant?– constantment normes processals sobre les llacunes normatives que han anat trobant en el decurs dels conflictes que se'ls ha anat proposant dirimir?

[23] El sistema preconstitucional de fonts del dret privat andorrà queda definit amb nitidesa al menys des de la sentència del jutge d'apel·lacions Carles Obiols i Taberner del 20 de desembre de 1956, que a més s'estén sobre les lleis pàtries i la “vigorosa almitat jurídica” entre Catalunya i Andorra: és cabdal el desenvolupament que fa la qüestió de les fonts jurídiques fa el mateix jutge Obiols en l'acte de 14 de maig de 1963. En idèntic sentit s'ha pronunciat el legislador preconstitucional en l'exposició de motius de la Llei de reforma del Dret de successions, de 1989. És de justícia recordar que Carles Obiols, el 1974, esdevindria el primer president del Tribunal Superior de la Mita d'Urgell i que és, en l'opinió de molts de nosaltres, qui va posar els fonaments de l'edifici jurisprudencial del dret privat andorrà.

[24] Ja l'any 1974 el president del Tribunal Superior de la Mita en l'acte de la seva constitució deia que al dret andorrà “li manca una síntesi extensa i inequívoca en forma de compilació o Codi, fàcilment manejable, articulat en fórmules precises i clares, que eliminen dubtes i estableixen el treball previ d'investigació i recerca del vell precepte aplicable”. A Lluís Puig i Ferrer, *Jurisprudència del Tribunal Superior de la Mita, Andorra: Institut d'Estudis Andorrans*, 1975 / 1984, pàg. 19.

actors polítics i socials, que modernitzi el país no solament en el terreny de les infraestructures i de la seguretat civil sinó en el terreny de la seguretat jurídica. Perquè observem que el legislador pre i postconstitucional ha anat produint un seguit de normes especials de dret privat material i processal –successions, arrendaments, propietat intel·lectual, adopció, tutela, matrimoni, societats mercantils, suspensió de pagaments i fallida, contracte de treball– que responen més al principi d'oportunitat que al de legalitat, entès aquest com la sistematització bàsica, comuna i coherent de l'ordenament jurídic privat substantiu i adjectiu andorrà que, en definitiva, respongui a una global *ratio legis* i no solament a una lícita però sempre conjuntural *ocasio legis*. Parafraçant la metodologia justiniana, penso que el Principat s'hauria de donar almenys unes *Instituta* mentre no sigui viable un *Digestum* ni un *Codex*.

7. HI HA UN PROCÉS CIVIL ANDORRÀ DE CREACIÓ JURISPRUDENCIAL?

Ja he comentat que la llei escrita positiva vigent, tant l'antiga o com la moderna, és la base essencial que ordena el nostre procés civil. Però escassa i exigua com ha estat –ho podrà comprovar el lector d'aquest volum–, ha fet necessari que en la pràctica forense els batlles, el jutge d'apel·lacions i els tribunals superiors de la Mitra i de Perpinyà abans de la Constitució i, posteriorment, els batlles i les sales penal, administrativa i sobretot la civil de l'actual Tribunal Superior de Justícia, s'hagin vist impel·lits a configurar un cos de doctrina de matriu jurisprudencial que en matèria processal –i tantes vegades en matèria de dret substantiu, com ja ha estat dit– constitueix de fet la llei aplicada per resoldre les controvèrsies judicials.

Com que aquesta publicació de la Legislació Processal del Principat d'Andorra se circumscriu als textos de dret positiu –en espera que un dia algú publiqui un volum de legislació i *jurisprudència* processal civil–,²⁵ em sembla d'interès al·ludir a algunes institucions processals definides, delimitades i en general pacíficament aplicades pels tribunals.²⁶

Les mesures cautelars, per exemple. Només una, l'embargament preventiu de béns,

[25] Convindria que els nostres juristes elaborin aquest text jurisprudencial que de ben segur esdevindrà una valuosa aportació a la seguretat jurídica d'Andorra i alhora un exercici molt suggestiu del que en el futur podria ser la conversió en dret positiu de la jurisprudència del segle XX dels tribunals andorrans, la síntesi normativa de la qual està a l'abast del legislador.

[26] Segueixo aquí en gran mesura l'espèndid assaig del professor Manuel Serra Domínguez "Introducción procesal al estudio de la jurisprudencia andorrana", en el número especial de la *Notaria*, Barcelona, 1986.

es troba reglamentada des de 1922. La resta han estat regulades recentment –en els processos matrimonials o en els relatius a la propietat intel·lectual–, però ha estat la jurisprudència que n'ha definit el caràcter d'il·limitat, de *numerus apertus*, la seva definició i funció i que ha exigut que estiguin sotmeses a contradicció i audiència.

La intervenció de tercers en el procés o la configuració del litisconsorci passiu necessari, per evitar la indefensió dels que concernits per un litigi no en són part inicialment, ha estat objecte de reiterades i congruents decisions judicials.

La condemna al pagament de les costes processals ha donat lloc a tres criteris diferents mantinguts pels nostres tribunals de manera no sempre congruent: el del venciment, el de la temeritat i el del venciment atenuat segons la discutibilitat del *thema decidendi* o el grau d'estimació de les pretensions. Un exemple en el qual la disparitat de criteris genera inseguretat i imprevisibilitat jurídiques, tot i que els tres criteris ja semblen avui dia força paurats.

El tractament de la prova pels tribunals ha creat un vertader "*derecho probatorio andorrano*" (Serra Domínguez) per acció o per omissió, atesa l'escassa regulació positiva, per la indeterminació de la forma de practicar-la; la manca de criteris precisos per a la seva admissió o la seva valoració que condueix a la seva lliure apreciació en consciència, és a dir, als límits de l'enjudiciament en consciència que estaria prohibit; o la simplificació de la qüestió cabdal de la càrrega de la prova; la il·limitació dels mitjans de prova, només sotmesos als que en dret siguin admesos, sense precisar, però, quins són els inadmissibles; la manca de delimitació del període de proposició de proves, excepte en el procés civil abreujat; la sobrevaloració en temps passats de la confessió en judici, avui ja més contrastada amb el conjunt del material probatori.

I en el terreny més estrictament de la pràctica forense, la proximitat del jurador al justiciable ha estat una qualitat del sistema que avui s'està perdent, i no perquè els batlles i magistrats hagin deixat de ser accessibles als ciutadans i als seus lletrats, comportaments que majoritàriament conserven, sinó per la pèrdua d'eficiència del sistema –l'autèntica proximitat equivaldria a l'eficiència–, que cau lentament cap al col·lapse i el retard acumulat –i ja se sap que en el procés, el temps és més que or, és justícia.

En el mateix pla de la pràctica, remarcaré que la prova declarativa es practica sempre davant del batlle, que acostuma assegurar-ne la immediatesa, la contradicció i la concentració. Igualment respecte de la inspecció ocular.

Es pot comprovar fàcilment en els textos legals recollits en aquest llibre que cap d'aquests instituts processals, com tants d'altres, no hi està regulat ni directament ni indirecta. Això no vol dir que no tinguin un suport de dret positiu, però cal recórrer principalment al dret romà per trobar-lo; tanmateix podrem fàcilment convenir que ni la compilació de Justinià ni el dret canònic primigeni, ni la seva recepció pel *ius commune* que en resultà, responen molt allunyadament al concepte de dret positiu, que si bé està certament integrat pel dret escrit modern i antic, no sé si seria prou rigorós incloure-hi també el dret antiquíssim romà, canònic, el propi, el català antic... Així doncs haurem d'oprar per admetre que la jurisprudència dels tribunals andorrans, o bé ha esdevingut font de dret en matèria processal, o bé s'ha limitat a aplicar les figures que componen els *usus fori*, entesos més com a costums que com a pràctiques forenses, amb la qual cosa han consagrat el costum processal com a font de dret. La meua opinió s'inclina a favor d'aquesta segona teoria, primer, perquè la història jurídica pròpia i la del nostre entorn cultural natural –Espanya i Catalunya, primordialment, però també França– no admeten la jurisprudència com a font de dret; i segon, perquè el mateix decret de 1922 preveu que els litigants podran “contestar, replicar i duplicar en la forma acostumada”, una manera ben diàfana que té aquest text de dret positiu vigent d'admetre que el costum processal és font de dret.

8. LA JURISPRUDÈNCIA EN L'ORDENAMENT JURÍDIC ANDORRÀ

Tot això ens duu a abordar la qüestió de les fonts del dret andorrà, encara que sucintament, perquè el dret substantiu no és objecte de les lleis que recull aquest llibre i perquè la seva complexitat desborda els límits d'aquest ja massa llarg exordi.

Podem convenir per raons de lògica juridicoformal que des de la sanció popular de la Constitució, la llei escrita preval sobre el costum, sobre els usos i costums, i podem també convenir que la jerarquia normativa avui s'ordena a partir de la Constitució, segueix amb les lleis ordinàries, qualificades o no, i acaba amb els decrets governatius i les ordres ministerials. Entenc que les ordinacions, arrestos o qualsevulla norma co-

munal dictada en l'àmbit de les seves competències no poden contradir les anteriors disposicions, de caràcter general, igualment dictades en l'àmbit de la seva competència. I fins i tot crec que podem concordar que els usos i costums provats i que no siguin contra llei són font de dret en defecte de llei; igualment, respecte dels principis generals del dret. Crec que aquest esquema, que com és sabut deriva en l'essencial dels ordenaments jurídics espanyol i francès, respon a les pràctiques legislatives i forenses vigents al Principat.

Tenint en compte la transcendència en la solució dels conflictes intersubjectius que tenen les decisions jurisprudencials, la qüestió que se'm suscita és quin paper juga la doctrina reiterada dels tribunals, la jurisprudència, en el nostre sistema de fonts del dret de l'ordenament jurídic, un ordenament jurídic que en l'ordre civil material i jurisdiccional no està codificat, que pertany als sistemes dits *no tancats*. Però un ordenament que tampoc s'adiu amb l'anglosaxó del Common Law ni en el del precedent judicial.

Si com ja hem admès més amunt la jurisprudència no pot ser tinguda per una font de dret ni tan sols en defecte de llei i costum, tanmateix no crec que se la pugui tenir solament per un mer instrument d'aplicació de la llei al cas concret, ni que les seves decisions reiterades i pacífiques no transcendixin el seu àmbit, ni que no es pugui organitzar l'autovinculació del Tribunal Superior a aquell tipus de resolució recurrent quan interpreta i aplica la llei o el costum en casos semblants. Diem que aquest tipus de decisions haurien de transcendir del seu àmbit per mitjà de resolucions jurisdiccionals que directament, o impulsant l'actuació del Consell Superior de la Justícia, proposin al legislador la modificació o la creació de normatives que els permetin l'aplicació clara del dret vigent o del que cal crear. I diem també que s'hauria d'ordenar l'autovinculació del Tribunal Superior sense coartar la seva llibertat de jutjar i per tant ordenant el sistema pel qual una determinada doctrina és modificada.

És legítim que ens interroguem sobre el perquè no s'ha d'ordenar en una forma o una altra l'autovinculació de la pròpia doctrina emesa pel Tribunal Superior si de fet és tan apreciada, invocada i citada pels mateixos tribunals i per les parts que hi acudeixen; i és que almenys s'haurà de coincidir amb Carles Obiols quan deia que la jurisprudència “no és per si sola el Dret però sí una pista per trobar-

lo".²⁷ Tanmateix seria faltar a la regla de la bona fe i suposaria a més menystenir el principi constitucional de seguretat jurídica, invocar sentències en certs casos i en d'altres semblants o idèntics capgirar-la a discreció exclusiva i immotivada o poc motivada del jutgador.²⁸

El fonament de dret positiu vigent del meu pensament en aquesta matèria el trobo en l'article 3 de la Llei qualificada del Tribunal Constitucional, que és l'únic o almenys el principal que permet plantejar la qüestió amb rigor. Les dues parts d'aquest *petit* article engloben tota la moderna teoria i pràctica legislativa, perquè "*la doctrina jurisprudencial vuelva a tener una seria fuerza directiva y ejemplar de nuestra vida jurídica*", segons Andrés de la Oliva Santos,²⁹ que per aconseguir aquest lloable propòsit rebutja el precedent judicial autoritari del *case law* i el distingeix del *precedente autorizado*, l'existència del qual esdevé sedàs pràcticament automàtic per acordar l'admissió a tràmit o no de tot recurs extraordinari de cassació. De fet, la nova llei processal espanyola –la Ley de Enjuiciamiento Civil, de 2000– en l'exposició de motius descriu clarament la finalitat perseguida amb el nou dimensionament de la jurisprudència, la doctrina del tribunal, perquè "*dentro de nuestro sistema de fuentes del Derecho, constituyan referencias sólidas para el futuro y contribuyan así a evitar juicios y a reforzar la igualdad ante la ley, sin merma de la libertad enjuiciadora y de la evolución y el cambio jurisprudencial necesarios*".

L'al·ludit article 3 LQTC enuncia la noció de precedent de criteri interpretatiu quan almenys dos supòsits idèntics siguin resolts amb la mateixa decisió i amb la mateixa doctrina; aquest precedent vincula el tribunal, que només el pot modificar per resolució motivada i per acord de la majoria absoluta dels seus membres. Tot i que la identitat de supòsit, de decisió i de fonamentació doctrinal siguin difícils de

[27] Carles Obiols i Taberner, discurs d'acceptació de la presidència del Tribunal Superior de la Mútra. A Lluís Puig i Ferrer, *Jurisprudència del Tribunal Superior de la Mútra*. Andorra: Institut d'Estudis Andorranos, 1975 / 1984. pàg. 21.

[28] Especialment significatius aquests tipus de canvis en matèria penal introduïts pel Tribunal de Corts i sovint confirmats per la Sala penal del Tribunal superior, que hauran de ser objecte d'un tractament específic i ampli que no és possible en aquest pròleg.

[29] Andrés de la Oliva Santos és catedràtic de dret processal de la Universitat Complutense de Madrid i un dels pares del nou codi regulador del procés civil espanyol, de 2000, el segon que ha estat promulgat a Espanya des de 1881. La frase citada al text, a "Verificación de los criterios esenciales de la Ley 1/2000, de Enjuiciamiento Civil, en sus primeros meses de vigencia". *Tribunales de Justicia*, gener del 2002. pàg. 4.

reunir,³⁰ em sembla una bona referència inicial per delimitar una noció semblant aplicable al Tribunal Superior i, en qualsevol cas, una manera d'anorrear el *tabú* del valor que s'ha de donar a la jurisprudència dels tribunals.

Un concepte que sembla que ja s'obre camí en seu penal del Tribunal superior.³¹

Per acabar de complicar l'espinosa qüestió jurisprudencial, no vull negligir el suggeritiu comentari d'un distingit i jove jurista recelós de la jurisprudència, que fa pocs mesos em deia que sempre serà preferible –per ser més democràtic i assolir seguretat jurídica– que les normes les dictin els vint-i-vuit consellers del legislatiu andorrà que no pas tres o quatre magistrats del Tribunal Superior o del Tribunal Constitucional. Una reflexió oberta que queda en mans, precisament, del legislador.

9. ALTRES QÜESTIONS PENDENTS

La llista d'instituts processals que caldrà regular ineluctablement és infinita o gairebé. Per fer-se'n una idea de la magnitud, a més d'allò comentat fins aquí, n'esmentaré uns quants, sense cap pretensió exhaustiva ni ordre de prioritat:

* per a l'assegurament del crèdit: el procés executiu forçós, les mesures cautelars en general amb proscripció de les adoptades genèricament sobre la totalitat dels béns, adaptació a l'objecte de la causa i proporcionalitat, i possiblement l'execució provisional de sentències no fermes;

* en interès de la durada raonable i de la seguretat jurídica: la universalització efectiva del benefici de justícia gratuïta i de l'assistència lletrada; les excepcions dilatòries i peremptòries; el principi de rogació amb relació a l'apreciació d'ofici; les parts, l'adhesió de tercers

[30] Almenys en un cas el TC ja ha aplicat el precepte del precedent, en l'auto de 17 de desembre de 1999.

[31] La recent sentència de la sala penal del Tribunal Superior de Justícia 05-02, de 6 de març de 2002, estableix: "...perquè si bé és cert que el sistema jurídic andorrà no s'adscriu al sistema anglosaxó, en el qual un precedent judicial format en un cas modèlic esdevé vinculant per a tots els jutges i tribunals, no per això pot negarse ni menysprearse el valor dels criteris jurisprudencials establerts en l'anomenada "jurisprudència constant" o consolidada. Aquestes "màximes" o criteris reiteradament establerts proporcionen seguretat jurídica en l'aplicació de les normes jurídiques, i si bé els tribunals en els sistemes jurídics de *civil law* poden apartarse'n, ho han de fer de manera fonamentada i no capritxosa ni arbitrària, sempre que en els diversos supòsits la raó decideral sigui realment idèntica." [II-Considerant].

interessats en el procés que es troba regulada només en el procés administratiu; criteris per a l'acumulació d'accions i l'ampliació de la demanda; la prova amb immediació i concentració; l'oralitat; l'apel·lació com a *iudicium novum* amb ampliació de les causes per a la pràctica de proves; la cassació; la nul·litat d'actuacions davant una sala diferent de la que dictà la resolució impugnada; la fixació dels criteris sobre la imposició o absolució de les costes processals; els assessors dels tribunals; el sistema de dret internacional privat.

Crec molt sincerament que si posem el justiciable en el centre del procés judicial, és imprescindible reforçar la primera instància i la instrucció, en definitiva, reforçar l'eficiència de la Batllia. Això no suposa només més personal i més despesa –que segurament calen–, sinó millors instruments jurídics, entre d'altres els que hem anat comentant; més i millor formació permanent; i una confiança i estímuls molt superiors dels que se'ls reconeixen, perquè els batlles puguin evacuar amb respecte dels drets a la jurisdicció i amb eficàcia els conflictes que se'ls sotmeten. I temps!, sobretot temps per als nous batlles –i per als veterans que amb la seva continuïtat han dignificat la noble funció jurisdiccional–. Perquè una Batllia de 9 batlles que en el decurs de 10 anys ha experimentat 7 canvis de batlle vol dir que en aquest breu lapse de temps s'ha remogut un 78% de la seva totalitat, a raó d'1,5 canvis per any –un equilibri inestable permanent que no l'experimenta ni el més remot jutjat de muntanya–. I tot aquest moviment coincidint amb l'inici del nou ordre constitucional, que obligava a posar en funcionament i consolidar un nou, molt nou sistema judicial. Tot això contrasta amb la substancial placidesa amb què han desenvolupat la seva tasca els Tribunals Superiors i el Tribunal de Corts, afectats gairebé només per canvis a causa de l'edat de jubilació i que en tot cas s'han renovat amb magistrats ja experimentats en les jurisdiccions andorranes o en les d'altres indrets.

Per anar acabant, una pregunta i una hipòtesi.

La lliure apreciació de la prova no arrossega indefectiblement el jutgador al terreny del proscrit enjudiciament per íntima convicció?, sobretot en un sistema processal com l'andorrà, en què l'admissió i criteris d'avaluació de la prova no estan regulats pel dret positiu tot i que disposen d'un notable cos jurisprudencial. I la qüestió és cabdal, perquè la prova acostuma a ser el punt neuràlgic de la majoria de controvèrsies judicials. Per aquest motiu les novetats legislatives del nostre entorn en matèria processal civil tornen a introduir amb força l'oralitat, a revalorar la immediació, a

despullar de formalismes innecessaris (que il·lustra el famós “digui com és cert” dels nostres judicis civils verbals però escrits) en especial en les proves declaratives amb interrogatori lliure com en l'ordre penal, fins a arribar a l'interessant extrem d'enregistrar audiovisualment les vistes.

I no vull deixar de fer la hipòtesi de treball –potser onírica però en tot cas per pensar-hi– del recurs extraordinari de cassació, que hauria d'anar combinat amb la conversió de l'apel·lació en *iudicium novum*. Un recurs extraordinari davant un tribunal ordinari, la Cort de Cassació diferenciada, per a casos ben definits i taxats i sempre que hi hagi revocació de sentència pel tribunal d'apel·lació. Un recurs que es concentrés en la infracció de la llei i en les infraccions processals que poguessin haver lesionat drets fonamentals. I que per examinar el recurs, la Cort pogués entrar en el fons de l'afer que se li sotmeti sense limitacions de cap mena. La proposta podria ser benèfica en diverses direccions: en primer lloc, es posaria fi a la temptació de convertir el Tribunal Constitucional en la “supercassació” de què parla el seu actual president, Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón,³² (...) perquè sovint es demanda empara constitucional quan en realitat “...es tracta de pretensions deduïbles davant un tribunal ordinari en via d'apel·lació o en via de cassació, però no davant una jurisdicció constitucional com aquest Tribunal...”³³ En segon lloc, es guanyaria seguretat jurídica amb aquesta instància de control de llei i de procediment, sense que per això s'hagi de retardar substancialment la durada del procés ni s'hagi de fer més pesant ni complex el procediment. En tercer lloc, el Tribunal Constitucional podria dedicar-se a empires de contingut netament constitucional. En fi, tampoc no hauria d'afeixugar el pressupost, perquè podrien jutjar en cassació els magistrats, tots o en part, de les restants sales que no hagin dictat la resolució discutida i constituïts en Cort de Cassació.

10. SOBRE EL CONTINGUT D'AQUEST REULL LEGISLATIU

Unes ratlles més, sofert lector que has arribat fins aquí, per exposar la sistemàtica d'aquest volum legislatiu.

Es tracta d'un recull exhaustiu de les normes processals avui vigents al Principat, pre i postconstitucionals, literalment transcrites tal com foren promulgades i es-

[32] O “Cassació universal”, com també és designada la desnaturalització del recurs d'empara en l'auto recaigut en la causa 2003-12-RE de 2 d'octubre de 2003.

[33] En l'auto del TC de 30 de juny de 2003, en la causa 2003-5-RE

crites –ja que, abans de l'aparició del Butlletí Oficial del Principat d'Andorra, el 1989, sempre van ser insuficientment publicades–³⁴ pel legislador del moment: el Copríncep episcopal (Laguarda 1905), els veguers, els veguers reunits en Corts a proposta del jutge d'apel·lacions, els delegats permanents dels Coprínceps, les Nacions Unides, el Consell d'Europa, el Consell General i el Govern.

La sistemàtica que he seguit en la presentació de les normes respon a l'habitual discrecionalitat de cada autor, i, com que sempre és discutible, en dono notícia de la motivació. M'he proposat ordenar el recull legislatiu en interès del justiciable particular i públic interessat en els processos judicials, i per facilitar la recerca i l'aplicació que en pugui fer el jurista. Per això el recull es divideix en tres parts: la potestat jurisdiccional, la jurisdicció ordinària i la jurisdicció constitucional. Cadascuna les he subdividit: la primera, en el recull de normes de protecció dels drets i les llibertats amb relació al sistema judicial andorrà i en la regulació dels cooperadors de la justícia; la segona, en el procés civil, que aplega les regulacions del procés civil principal i els processos civils especials; en el procés penal, amb les corresponents al procés penal principal i els processos penals especials, i finalment en el procés administratiu, que abraça el procediment administratiu preceptiu previ i el procés administratiu davant la corresponent jurisdicció; i la tercera part que ha estat dedicada al procés davant el Tribunal Constitucional.

De manera que la sistemàtica ha estat establerta temàticament, cosa que inevitablement m'ha obligat a trossejar les normes per les parts que regulaven cadascuna de les temàtiques escollides; motiu pel qual les mateixes normes es presenten com a parcials amb alguna, potser excessiva, freqüència. El casos paradigmàtics són la Llei qualificada de la Justícia i la Llei transitòria dels procediments judicials.

D'altra banda, s'observarà que moltes altres disposicions es transcriuen també parcialment, però en aquests casos per raó de la matèria processal del volum. Així, s'ha recollit parcialment la Llei qualificada del matrimoni, o el Reglament d'adopció, o la Llei del registre civil, o les relatives a la propietat intel·lectual, etcètera, perquè del conjunt de cada norma se n'ha extret la part netament processal.

Per tots aquests motius, demano al tolerant lector que vulgui dispensar-me pel mal d'ulls que fan tants afeïtons de "parcial" darrere la designació de la norma aquí transcrita.

(34) Per assegurar-ne la literalitat, les disposicions anteriors al BOPA han estat publicades segons la versió oficial dipositada als arxius institucionals.

Per aquesta sèrie de raons he respectat el rang normatiu dins de cada unitat temàtica, però no en la presentació general, com s'ha fet fins ara en la col·lecció Set Claus –començant per la Constitució i acabant pel darrer reglament–, tenint en compte l'ordre cronològic dins la mencionada ordenació temàtica. Havent de prevenir, però, que la jerarquia normativa anterior a la Constitució diferia substancialment de la posterior a l'aprovació de la Carta Magna –quin rang era superior, la disposició dels delegats permanents dels Coprínceps o la dels veguers, o la del Consell General d'abans de la Constitució?–, s'ha resolt aquesta sensible qüestió segons el repetit criteri temàtic.

D'altra banda, per facilitar la consulta del justiciable i del jurista, ha estat confeït un ampli índex analític, per conceptes, extens al màxim possible en el procés civil per la seva novetat respecte de les anteriors publicacions de Set Claus, que reprèn els índexs quant als processos ja publicats en els volums precedents i els amplia en allò que hagi pogut caldre. N'hem estat autors les advocades Catalina Llufríu, Anna Blázquez, jo mateix, i de manera sobresortint, l'advocada Vanessa Durich; la seva tenacitat, el rigor i el sentit francès del mètode han fet possible les qualitats que es puguin apreciar en aquest treball analític i de compilació legislativa. Perquè l'autor dels textos legislatius publicats només és el legislador de cada període històric. Maria Martí un altre cop ha tingut la cura tècnica de l'edició d'aquest darrer volum de Set Claus. Al legislador i a totes elles, el meu homenatge i el meu agraïment.

Aquí s'acaba aquest pròleg que ha perseguit dues finalitats: obrir al debat tot un seguit de qüestions que són i resten obertes avui per avui, i esdevenir una mena d'exposició de motius del volum, com a *ratio libris* d'aquesta legislació processal del Principat d'Andorra perquè, com ens recordava Carles Obiols que deia Gai, els prefacs faciliten la més clara intel·ligència de la matèria proposada. Almenys aquest ha estat el meu propòsit.

Com sigui, i desempolsant sàvies i misterioses maneres de parlar de les nostres muntanyes, el que està escrit es pot llegir.

Manuel M. Pujadas Domingo
Engordany i Biniali de Menorca, desembre del 2003